

ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΜΠΑΚΑΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΕ ΠΟΡΕΙΑ
ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ.
ΤΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ
ΤΗΣ ΚΑΜΕΝΙΚΗΣ ΣΕΡΡΩΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

Οι οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις που σημειώθηκαν στο εσωτερικό των χριστιανικών κοινοτήτων, λόγω των μεταρρυθμίσεων, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, προκάλεσαν ζυμώσεις και αναστατώσεις στη διοίκησή τους και στον έως τότε ρόλο της Εκκλησίας σε αυτές¹. Η ψήφιση των Γενικών Κανονισμών, για τη λειτουργία του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των κοινοτήτων, προκάλεσαν σειρά ανακατατάξεων στο εσωτερικό των ορθόδοξων κοινοτήτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας². Οι πρώτες εκδηλώσεις φαίνεται ότι συνέβησαν παράλληλα με την έναρξη του βουλγαρικού εκκλησιαστικού ζητήματος, δηλαδή στα τέλη της δεκαετίας του 1860. Σύμφωνα με τη Σ. Βούρη, η αποκωδικοποίηση των κριτηρίων, με τα οποία προσδιοριζόταν, ως ελληνικός ή μη, ο ορθόδοξος πληθυσμός στη Μακεδονία, κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, μας βοηθά να ερμηνεύσουμε την πολλές φορές σκληρή κριτική των Ελλήνων διπλωματικών εκπροσώπων, αλλά και τα αδιέξοδα της πολιτείας τους στο χώρο³.

Κάτω από τις νέες συνθήκες που διαμόρφωσαν τόσο οι Γενικοί Κανονισμοί όσο και η εμφάνιση του βουλγαρικού ζητήματος, οριστικοποιήθηκε μια σημαντική, κατά τον Δ. Σταματόπουλο, αλλαγή στο ζήτημα της συμμετοχής των λαϊκών στη διοικητική δομή όχι μόνο του Πατριαρχείου αλλά και των κατά τόπους ορθόδοξων κοινοτήτων. Η συμμετοχή του λαϊκού στοιχείου συνδέθηκε, από την πλευρά της οθω-

1. Π. Κονόρτας, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο (17^{ος}-αρχές 20^{ου} αιώνα)*, Αθήνα 1998, σσ. 148, 149.

2. Χ. Παπαστάθης, «Ο κοινοτισμός στη Μακεδονία υπό το καθεστώς των Εθνικών Κανονισμών», *Η διαχρονική πορεία του Κοινοτισμού στη Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1991, σσ. 135-155.

3. Σ. Βούρη, *Πηγές για την ιστορία της Μακεδονίας. Εκκλησία και κράτος 1889-1905*, Αθήνα 1999, σ. 19.

μανικής πολιτικής, όχι με την ανασυγκρότηση του ορθοδόξου γένους (millet) αλλά στην πραγματικότητα, με τη διάσπασή του με βάση εθνικοφυλετικά κριτήρια. Ο λαϊκός δεν αντιπροσώπευε πια τον υπήκοο του Σουλτάνου, αλλά τον πατριώτη που πρόσβλεπε, ως μέλος μιας εθνικής ομάδας, σε ένα ήδη διαμορφωμένο εθνικό κέντρο⁴.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, την ίδια ακριβώς εποχή συμβαίνουν παράλληλα γεγονότα στη Θεσσαλονίκη και τις Σέρρες, γύρω από το ζήτημα διεκδίκησης μοναστηριακών ναών από τις τοπικές εκκλησιαστικές διοικήσεις. Σε συνδυασμό με τη λειτουργία φιλεκπαιδευτικών συλλόγων⁵ και τη διαμόρφωση αντίπαλων παρατάξεων, και στις δύο προαναφερθείσες πόλεις προκαλούνται κοινοτικές τριβές οι οποίες, με τη μορφή κοινοτικών ή μητροπολιτικών ζητημάτων, κυριάρχησαν έως σχεδόν τα τέλη του 19^{ου} αιώνα⁶.

Οι ενδοκοινοτικές συγκρούσεις σε Θεσσαλονίκη και Σέρρες παρουσιάζουν τα εξής κοινά: Εμφανίζονται σχεδόν την ίδια εποχή και έχουν ως αφετηρία μοναστηριακές υποθέσεις⁷. Πίσω όμως, από τις παραπάνω υποθέσεις, κρύβονταν στην πραγματικότητα αντιπαραθέσεις στη διεκδίκηση ρόλων και θέσεων εντός των ορθοδόξων κοινοτήτων. Στη Θεσσαλονίκη, η αφορμή δόθηκε με την απαίτηση, οι μοναστηριακές ενορίες του Αγίου Υπατίου και της Υπαπαντής που ανήκαν στην Πατριαρχική Μονή της Αγίας Αναστασίας στη Χαλκιδική, να ενισχύουν με τα εισοδήματά τους τη λειτουργία των εκπαιδευτικών καταστημάτων της πόλης⁸. Στις Σέρρες, αντίστοιχα, το θέμα έλαβε τοπικά χαρακτηριστικά συνδυαζόμενο με το εγχείρημα ίδρυσης βουλγαρικής κοινότητας στην πόλη. Σύμφωνα με το Δ. Σταματόπουλο⁹ και στο αντίστοιχο θέμα της Θεσσαλονίκης έγινε εμπλοκή του βουλγαρικού ζητήματος, καθώς ήδη από το 1871 αναγνωρίστηκε, από το Οθωμανικό κράτος, η βουλγαρική κοινότητα Θεσσαλονίκης και ιδρύθηκε βουλγαρική σχολή, δύο ζητήματα που απα-

4. Δ. Σταματόπουλος, *Μεταρρύθμιση και εκκοσμίκευση. Προς μια ανασύνθεση της ιστορίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου τον 19^ο αιώνα*, Αθήνα 2003, σ. 336.

5. Για το Σύλλογο των Σερρών βλ. Ιω. Μπάκας, «Μακεδονικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Σερρών. Συμβολή στη μελέτη των εκπαιδευτικών και εκκλησιαστικών ζητημάτων των ελληνικών κοινοτήτων κατά το β' μισό του 19^{ου} αιώνα», *Εύπλοια. Εόρτιος τόμος για τη δεκαετηρίδα του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρεξιωνίων Χωρών, Θεσσαλονίκη* 2010, σσ. 155-182.

6. Βλ. σχετικά στο Δ. Σταματόπουλος, «Εθνικοί ανταγωνισμοί και κοινοτική ανασυγκρότηση: η ενδοκοινοτική σύγκρουση στη Θεσσαλονίκη (1872-74) και η σύνταξη του πρώτου κοινοτικού κανονισμού», *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 10 (1998) 52.

7. Για τη Θεσσαλονίκη βλ. Δ. Σταματόπουλος, «Εθνικοί ανταγωνισμοί και κοινοτική ανασυγκρότηση», σ. 54.

8. Δ. Σταματόπουλος, «Εθνικοί ανταγωνισμοί και κοινοτική ανασυγκρότηση», σ. 58.

9. Δ. Σταματόπουλος, «Εθνικοί ανταγωνισμοί και κοινοτική ανασυγκρότηση», σσ. 69, 70.

σκολούσαν και την ορθόδοξη κοινότητα Σερρών. Οι παραπάνω εξελίξεις, όπως ήταν φυσικό, προκάλεσαν αναστάτωση και εσωτερικές κρίσεις στις δύο κοινότητες αλλά και προσπάθεια ανασυγκρότησής τους, με τη συμμετοχή νέων δυνάμεων και την αναβάθμιση της ελληνικής παιδείας.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης το γεγονός ότι, το Οικουμενικό Πατριαρχείο αποφάσισε αρχικά να στείλει στη Θεσσαλονίκη ως εξάρχους, για την επίλυση του ζητήματος των μοναστηριακών ενοριών, τους μητροπολίτες Ίμβρου Παΐσιο (1863-1873) και Σερρών Νεόφυτο (1867-1875) αντικαθιστώντας τελικά το δεύτερο με το μητροπολίτη Βελισσού Γεννάδιο¹⁰. Το τι προκάλεσε την αντικατάσταση του μητροπολίτη Σερρών δεν είναι γνωστό από τις πηγές, ωστόσο, δεν πρέπει να ήταν άσχετο με την ανακίνηση και στις Σέρρες, αντίστοιχου με της Θεσσαλονίκης, ζητήματος με τη μοναστηριακή ενορία του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στο προάστιο της Άνω Καμενίκης. Μάλιστα το όνομα του μητροπολίτη Σερρών Νεοφύτου κυκλοφόρησε στις πιθανές υποψηφιότητες για την αντικατάσταση του Θεσσαλονίκης Νεοφύτου (1858-1874). Οι δύο Νεόφυτοι τήρησαν διαφορετική, μεταξύ τους, στάση ως προς την αντιμετώπιση του ζητήματος. Στη Θεσσαλονίκη, ο μητροπολίτης Νεόφυτος αποτέλεσε την πέτρα του σκανδάλου, ενώ αντίστοιχα στις Σέρρες και λόγω των τοπικών ιδιαιτεροτήτων το βάρος έπεσε στον ηγούμενο του Τιμίου Προδρόμου Θεοδόσιο Λαζάρου. Νεόφυτος Βυζάντιος Θεσσαλονίκης και Θεοδόσιος Λαζάρου Προδρομίτης¹¹, όπως θα δούμε παρακάτω, κατηγορήθηκαν αντίστοιχα, από τους αντιπάλους τους, για φιλοβουλγαρισμό. Στην πραγματικότητα όμως, μάλλον υπήρξαν θύματα στην πορεία της ανασυγκρότησης των κοινοτήτων Θεσσαλονίκης και Σερρών αντίστοιχα.

Ο Θεσσαλονίκης Νεόφυτος επιχείρησε να χρησιμοποιήσει το βουλγαρικό ζήτημα για να ενισχύσει τη θέση του αλλά και να μετατρέψει ένα ενδοκοινοτικό θέμα σε εθνοφυλετικό¹². Το ίδιο μάλλον επιχειρήθηκε και στην περίπτωση της Καμενίκης Σερρών, αλλά στην περίπτωση αυτή, ο Σερρών Νεόφυτος ήταν με το μέρος των νέων δυνάμεων που αναδείχτηκαν με τις μεταρρυθμίσεις και τις ζυμώσεις που ακολούθησαν την ίδρυση και λειτουργία του Μακεδονικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Σερρών. Οι κοινοτικοί φορείς θεώρησαν αυτονόητη υποχρέωσή τους να υποστηρίξουν την ανάπτυξη των ελληνικών γραμμάτων εκεί όπου ο εν-

10. Δ. Σταματόπουλος, «Εθνικοί ανταγωνισμοί και κοινοτική ανασυγκρότηση», σ. 67.

11. Για τον ηγούμενο Θεοδόσιο βλ. Χ. Βουρουτζίδης, «Ο επίσκοπος Δαφνουσίας Χαρίτων και ο ηγούμενος της Μονής του Τιμίου Προδρόμου Σερρών Θεοδόσιος Λαζάρου», *Σερραϊκά Ανάλεκτα* 4 (Σέρρες 2006) 50-55.

12. Δ. Σταματόπουλος, «Εθνικοί ανταγωνισμοί και κοινοτική ανασυγκρότηση», σ. 72.

θοφυλετικός κίνδυνος φάνταζε περισσότερο απειλητικός. Ειδικά, μετά το 1870, και τη σταδιακή επικράτηση στο εσωτερικό των κοινοτήτων των ανερχόμενων μεταρρυθμιστικών και εθνικά συνειδητοποιημένων δυνάμεων, έγινε αντιληπτό ότι η ανάπτυξη της ελληνικής παιδείας θα διασφάλιζε την κοινωνική και εθνική συνοχή την οποία απειλούσε η εθνική αφύπνιση των άλλων ομόδοξων εθνικών ομάδων¹³.

Κοινά σημεία, μεταξύ Θεσσαλονίκης και Σερρών, υπάρχουν και στο θέμα της συλλογικής δραστηριότητας για την ενίσχυση της ελληνικής παιδείας και την εξασφάλιση πόρων για τη λειτουργία και συντήρηση των ελληνικών σχολείων. Και στις δύο πόλεις παρατηρείται προσπάθεια υπέρβασης των αντιθέσεων μέσα από τη δημιουργία και λειτουργία των Φιλεκπαιδευτικών Συλλόγων¹⁴ για την ανάπτυξη της ελληνικής παιδείας στις πόλεις και στην ύπαιθρο, μέσα στο πλαίσιο που έθετε ο Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων και οι ελληνικές διπλωματικές αντιπροσωπείες στις δύο πόλεις. Η ίδρυση του Μακεδονικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Σερρών, έναν μόλις χρόνο πριν από τον αντίστοιχο Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο της Θεσσαλονίκης, σίγουρα αποτελεί μια ακόμη περίπτωση αλληλεπίδρασης σε σχετικά ζητήματα μεταξύ των δύο πόλεων¹⁵.

Με βάση τις πηγές της εποχής, με χρονική αναφορά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και γεωγραφικό σημείο το προάστιο της Καμενίκης των Σερρών, τμήμα μίας ευρύτερης οθωμανικής επαρχίας του ιστορικού ελληνικού και μακεδονικού χώρου, θα επιχειρήσουμε, όσο είναι δυνατό, μια ανάγνωση των πηγών σχετικά με ζητήματα που προσδιόρισαν την πορεία ανασυγκρότησης στο εσωτερικό της ορθόδοξης κοινότητας των Σερρών.

Ο ναός του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου κτίσθηκε, το 1836, από τους κατοίκους της συνοικίας Καμενίκης οι οποίοι, για να αντιμετωπίσουν τα έξοδα της ανέγερσης, κατέφυγαν σε δανεισμό ελπίζοντας στην αποπληρωμή του δανείου από τα έσοδα του ναού. Ωστόσο, μη μπορώντας τελικά να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των δανειστών και των τόκων προσέφυγαν, το 1844, στην Πατριαρχική Μονή του Τιμίου

13. Σ. Βούρη, «Σχολικοί μηχανισμοί και εθνικοί ανταγωνισμοί στη Β.Δ. Μακεδονία 1870-1903», στο Ν. Τερζής-Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Η εκπαίδευση στη Μακεδονία κατά την Τουρκοκρατία. Πρώτη προσέγγιση και απογραφή*, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 105, 106.

14. Στην ίδρυση του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης πρωτοστάτησε ο νιγριτινός ιατροφιλόσοφος Μιχαήλ Παπαδόπουλος ο οποίος υπήρξε παράλληλα και μέλος του Μακεδονικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Σερρών. Ο Σύλλογος των Σερρών ιδρύθηκε ένα χρόνο νωρίτερα από αυτόν της Θεσσαλονίκης (Κ. Πλαστήρας, «Ο λόγιος γιατρός από τη Νιγρίτα Μιχαήλ Παπαδόπουλος και η πνευματική του δράση», Πρακτικά Β' Επιστημονικού Συμποσίου: *Η Νιγρίτα-Η Βισαλτία διά μέσου της ιστορίας*, Θεσσαλονίκη 2000, σσ. 553-565).

15. Δ. Σταματόπουλος, «Εθνικοί ανταγωνισμοί και κοινοτική ανασυγκρότηση», σ. 80.

Προδρόμου παρακαλώντας την να αποπληρώσει αυτή το χρέος και έναντι αυτού να λάβει το ναό ως μετόχιό της¹⁶. Πράγματι, η Μονή προσπορίζοντας το ποσό των 53.000 γροσίων και δίνοντάς το στους κατοίκους της Καμενίκης ουσιαστικά αγόρασε το ναό τον οποίο, με επίσημο Πατριαρχικό σιγγίλιο του 1847, προσάρτησε στη Μονή καθιστώντας τον επίσημα μοναστηριακό¹⁷.

Ο ναός πρέπει να απέκτησε ιδιαίτερη σημασία για τη Μονή του Προδρόμου καθώς σε αυτόν εγκαθίσταται, τον Απρίλιο του 1854, ο προηγούμενος Χατζή-Χρυσάνθος ο οποίος διαχειριζόταν ταυτόχρονα, ως αντιπρόσωπος, και τις υποθέσεις της Μονής στην πόλη¹⁸.

Ο ναός όμως επειδή βρισκόταν στην Άνω Καμενίκη και αρκετά μακριά για τους ενορίτες της Κάτω, οι τελευταίοι, περί τις 140 οικογένειες το 1860, αποκόπηκαν από την ενορία και μετά από κάποια χρόνια προχώρησαν στην ίδρυση νέου ιδιαίτερου ναού. Η εξέλιξη αυτή πραγματοποιήθηκε παρά τις ρητές και έγγραφες υποσχέσεις και δεσμεύσεις των κατοίκων, όλης της Καμενίκης, έναντι της Μονής, προκαλώντας ταυτό-

16. Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης, «Ο "Νέος" Μέγας Κώδικς της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών (Πρόδρομη Ανακοίνωση)», *Σερραϊκά Ανάλεκτα* 1 (Σέρρες 1992) 219 όπου το φ.10 του Κτηματολογίου της Μονής.

17. Χριστόφορος Προδρομίτης, *Προσκυνητάριον της εν Μακεδονία παρά τη πόλει των Σερρών Σταυροπηγιακής Ιεράς Μονής του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου*, Εν Λειψία 1904, σ. 54.

18. Χ. Βουρουτζίδης, «Καταλόγος ηγουμένων Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Σερραϊκά Ανάλεκτα* 3 (Σέρρες 2001) 193.

χρονα σημαντική μείωση των προσόδων του ναού του Αγίου Ιωάννη Θεολόγου. Παράλληλα όμως, και οι παραμένοντες ως ενορίτες κάτοικοι της Άνω Καμενίκης είχαν συνεχείς αξιώσεις και απαιτήσεις από τη Μονή η οποία δεν μπορούσε να τις ικανοποιήσει όλες. Έτσι, το 1880, η Μονή παραχώρησε οριστικά το ναό στη μητρόπολη Σερρών και τους κατοίκους της ενορίας, λαμβάνοντας μόνο μέρος των χρημάτων που είχε αρχικά δώσει και των δαπανών που είχε κάνει τα 33 προηγούμενα χρόνια, διατηρώντας μόνο την οικία του εφημερίου του ναού, την οποία είχε αγοράσει και προσαρτήσει στο ναό το 1845 ή 1846. Ενδιαφέρον έχει ότι η Μονή προσέφερε στην ανέγερση του αλληλοδιδακτικού σχολείου της συνοικίας, το 1869 ή 1870, περί τα 3563 γρόσια και της δημοτικής σχολής, το 1874 ή 1875, περί τα 4954 γρόσια¹⁹. Η πληροφορία αυτή καταρρίπτει τις επικρίσεις ότι, ο ναός, ως μοναστηριακός, δεν συνέβαλε στην ανάπτυξη της ελληνικής παιδείας στο προάστιο.

Το εκκλησιαστικό ζήτημα που προέκυψε στην Καμενίκη, από το 1860 έως το 1880, όταν ο ναός του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου αποδόθηκε από τη Μονή του Προδρόμου οριστικά στη μητρόπολη Σερρών, χρησιμοποιήθηκε, ως αφορμή, στις εσωτερικές διαμάχες της κοινότητας προκαλώντας οξύτατη πολεμική σε βάρος των μοναχών του Προδρόμου. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του Έλληνα υποπροξένου Σερρών Ευγενίδη: *Μονή τις ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προδρόμου ἁγίου Ἰωάννου, δύο μόλις ὥρας ἀπέχουσα τῶν Σερρῶν, εἰς τὴν ὁποίαν πρὸ τινὸς εἶχον μεταβῆ καὶ πολλὰς ἔλαβον διὰ τοὺς ἐνδικοιμένους ἐντὸς αὐτῆς καλογήρους ὑπονοίας ὡς ἐνεργοῦντας ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ βουλγαρισμοῦ, ὑπονοίας ὅμως τὰς ὁποίας ἀπέκρουαν πολλοὶ τῶν ἐν Σέρραις κρατούντων ὁμογενῶν, πρὸς οὓς ἐξηγήθην, ἀπεκαλύφθη ἐσχάτως ὅτι ὑπῆρχε ἐν κέντρον ἐξ οὗ μετεδίδοντο ἐνέργειαι βουλγαρικαί. Οἱ καλόγεροι δὲ οὗτοι, καίτοι ἀνατραφέντες εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐκπαιδευθέντες ὅπως οὖν εἰς ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἠρέσκοντο νὰ ὀμιλῶσι πάντοτε βουλγαριστὶ καὶ τὴν γλῶσσαν ταύτην νὰ διατηρῶσιν ὡς ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ Μονῇ...* Ο υποπρόξενος Σερρών Ευγενίδης ζήτησε από το μητροπολίτη Σερρών Νεόφυτο να μεσολαβήσει στον Οικουμενικό Πατριάρχη ώστε να αποσταλεί στη Μονή του Προδρόμου πατριαρχικός ἐξαρχος πρὸς ἐπιτήρησιν ἀφ' ἑνὸς τῆς Μονῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἄλλως τε τόσαι διαπράττονται ἀσχημίαι καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς περιορισμὸν τῶν διατρεχόντων τὰ χωρὶα ἀχαλινώτων καλογήρων, πρὸς ἐπίτευξιν τῶν βουλγαρικῶν σχεδίων

19. Χριστόφορος Προδρομίτης, *Προσκυνητάριον τῆς ἐν Μακεδονία παρὰ τῆ πόλει τῶν Σερρῶν Σταυροπηγιακῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου*, Ἐν Λειψία 1904, σ. 54.

των... Σε υστερόγραφο του στην παραπάνω έκθεσή του ο υποπρόξενος Ευγενίδης σημειώνει: *Οί μᾶλλον σκανδαλωδῶς καὶ ἀπροκαλύπτως ἐνεργούντες ὑπὲρ τοῦ βουλγαρισμοῦ καλόγηροι εἶναι ὁ Προηγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου Θεοδοσίος²⁰, ὁ Ἡγούμενος αὐτῆς Διονύσιος²¹ καὶ μοναχός τις Ἡσαΐας²². Κατὰ τοῦ πρώτου ὑπογράφεται ἀναφορὰ ἐκ μέρους τῶν πολιτῶν Σερρῶν πρὸς τὸν Μητροπολίτην, ἵνα οὗτος προκαλέσῃ διὰ τοῦ Πατριαρχείου τὴν ἀπομάκρυνσίν του²³.*

Οι αναφορές κατά τον ηγουμένου του Προδρόμου Θεοδοσίου εμφανίζονται ἤδη από τις αρχές του 1870²⁴. Το ελληνικό υποπροξενείο Σερρών διαβίβασε σχετική αναφορά προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο υπογεγραμμένη από 150 Σερραίους προύχοντες κατά του προηγουμένου Θεοδοσίου *...ἐργαζομένοι δραστηρίως πρὸς ἐπίτευξιν τῶν βουλγαρικῶν σχεδίων καὶ σκανδάλου καταστάντος ὡς ἐκ τῆς παρατόλμου διαγωγῆς του... Στην προξενική αναφορά κατηγοροῦνται σχεδόν συνολικά οι μοναχοί του Προδρόμου ως *...ὄργανα βουλγαρικά...*, ενώ οι Σερραίοι *...ὁμοῦ ἐπιθυμοῦν τὴν καταδίωξιν τῶν ἐργαζομένων ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ βουλγαρισμοῦ... ταυτόχρονα ὁμως δεῖχνουν συμπάθεια στους παραπάνω μοναχοὺς.**

Το ζήτημα της ὑπαρξης «Βουλγάρων» μοναχῶν στη Μονή του Προδρόμου φαίνεται ὅτι απασχολοῦσε για μεγάλο χρονικό διάστημα το ενδιαφέρον της ελληνικῆς διπλωματίας. Σε πολὺ μεταγενέστερο ἔγγραφο, του 1905, αναφέρεται χαρακτηριστικά, ὅτι ο Πατριάρχης *...ἀμφιβάλλει πρώτιστα σπουδαίως περὶ τῆς πολιτικῆς ἐπιτυχίας τοῦ μέτρου τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν ἐν τῇ Μονῇ Βουλγάρων Μοναχῶν, ἐφόσον οὔτοι ἐμμένουσι πιστοὶ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ θεωροῦνται ἀνήκοντες εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένεια τῶν βουλγαροφώνων Ἑλλήνων... και ὅτι ο Πατριάρχης *...οὐδὲν δύναται νὰ ἀποφασίσῃ καὶ πράξῃ πρὶν ἢ μελετηθῇ ἐπὶ τόπου βαθύτερον τοῦτο καὶ πρὶν ἢ ὁ Μητροπολίτης Σερρῶν ἐξαντλήσῃ ἐν ἀνάγκῃ πάντα τὰ μέσα ἅτινα διαθέτῃ ἐν τῇ περιπτώσῃ ταύτῃ**

20. Ηγούμενος του Προδρόμου 1860-1866 και 1871-1885 (Χ. Βουρουτζίδης, «Κατάλογος ηγουμένων ιερῶν μονῆς Τιμίου Προδρόμου Σερρών», σ. 163).

21. Ηγούμενος του Προδρόμου 1866-1871 (Χ. Βουρουτζίδης, «Κατάλογος ηγουμένων ιερῶν μονῆς Τιμίου Προδρόμου Σερρών», σ. 163).

22. Ο Διονύσιος καταγόταν ἀπὸ τὴ Βροντού, ἐνὸς Ἡσαΐας ἀπὸ τὴ Τερλίξι Νευροκοπίου. Ο Διονύσιος, τὸ 1879, ἀποσκίρτησε στο Σχίσμα καὶ ἐφύγε ἀπὸ τὸ μοναστήρι (Χριστόφορος Προδρομίτης, *Προσκυνητάριον τῆς ἐν Μακεδονία παρὰ τὴ πόλει τῶν Σερρῶν Σταυροπηγιακῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου*, Ἐν Λειψία 1904, σ. 56).

23. ΑΥΕ (Αρχεῖο Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν), 1870/76/1, Ὑποπρόξ. Σερρῶν Α. Ευγενίδης πρὸς Ὑπ. ΕΞ. «Περὶ τῶν ἐν μακεδονία ενεργειῶν ὑπὲρ τοῦ Βουλγαρισμοῦ», Σέρρες, 22/19.1.1870.

24. ΑΥΕ, 1870/76,1, Ὑποπρόξ. Σερρῶν Α. Ευγενίδης πρὸς Ὑπ. ΕΞ., Σέρρες, 61/1.2.1870.

ὡς νόμιμος Ἐπόπτης τῆς Μονῆς²⁵.

Ο Μ. Γεδεών, ο οποίος συνδεόταν με φιλία με τον προηγούμενο Θεοδόσιο, σημειώνει ότι ο τελευταίος κατηγορήθηκε για φιλοβουλγαρισμό, ίσως λόγω της καταγωγής του από το σλαβόφωνο Τεργλίζι Νευροκοπίου, αλλά πιθανότατα και λόγω του πεπαιδευμένου, όπως αναφέρει, συννόματου ανεψιού του Θεοδοσίου (Γκολογκάνωφ) ο οποίος, απομακρυνόμενος από τη μονή της μετανόιας του, αποσκήρτησε στο βουλγαρικό σχίσμα και αργότερα εξελέγη σχισματικός μητροπολίτης Σκοπίων²⁶. Ο Γεδεών θεωρεί ότι οι κατηγορίες, σε βάρος του ηγουμένου Θεοδοσίου, οφείλονταν σε υπερελληνίζουσες τάσεις εντός της σερραϊκής κοινωνίας. Συγκεκριμένα αναφέρει: *...ὄτε ὁμως καὶ ὄλη ἡ μονὴ ἐσυκοφαντήθη πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ὡς φιλοβούλγαρος, ἠναγκάσθη τῷ 1872· νὰ γράψῃ διαψεύδουσα μετ' ἀναγκάσεως τοὺς ὑπερελληνίζοντας συκοφάντας...*

Ὅπως μας διασώζει ο Μ. Γεδεών²⁷, σε επιστολή απάντηση του μητροπολίτη Σερρών Νεοφύτου προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη, με ημερομηνία 26 Ιανουαρίου 1873, ο μητροπολίτης Σερρών δεν αποκρύπτει ότι θεωρεί βέβαιες τις φιλικές προς τον πανσλαβισμό διαθέσεις των μοναχών του Τιμίου Προδρόμου. Συγκεκριμένα, ο μητροπολίτης ισχυρίζεται ότι, ενώ οι μοναχοί και ο ηγούμενος αρνούνται τη συμμετοχή τους στην ανάπτυξη του βουλγαρισμού στην περιοχή, ταυτόχρονα και παρά την παρότρυνση του μητροπολίτη, δεν αναλαμβάνουν καμιά από τις προτεινόμενες σε αυτούς δράσεις για την αντιμετώπισή του προφασιζόμενοι διάφορες δικαιολογίες. Ο μητροπολίτης φέρεται να πρότεινε στους πατέρες της Μονῆς, τους οποίους χαρακτηρίζει κατά τα 3/4 ως βουλγαρόφωνους, να εξορμήσουν, στα αποσκηρτισάντα στο βουλγαρικό σχίσμα, χωριά της περιοχής και με το κύρος που διέθεταν στους χωρικούς, να βοηθήσουν στην επιστροφή των χωριών αυτών στη δικαιοδοσία του Οικου-

25. ΑΥΕ, Σ/233/1903, Υποπρόξ. Σερρών προς Πρεσβ. Κωνσταντινουπόλεως, Σέρρες, 803/29.10.1903.

26. Μ. Γεδεών, *Αποσημειώματα Χρονογράφου*, Εν Αθήναις 1932, σ. 330.

Ο Θεοδόσιος Προδρομίτης κατά κόσμον Βασίλειος Ηλία Γκολογκάνωφ γεννήθηκε στο Τεργλίζι (σήμερα Βαθύτοπο) της επαρχίας Νευροκοπίου. Φοίτησε αρχικά στο Ελληνικό σχολείο των Σερρών. Το 1862 εκάρη μοναχός με το όνομα Θεοδόσιος, όπως ο ηγούμενος τότε θείος του Θεοδόσιος Λαζάρου και χειροτονήθηκε ιεροδιάκονος. Το 1867 διορίστηκε πρωτοσύγκελος του Μητροπολίτη Προκοπίου του Σερραίου, από το χωριό Μελενικίτσι. Το 1868, ο Θεοδόσιος χειροτονήθηκε ιερέας στη Φιλιππούπολη. Με την ίδρυση της σχισματικής βουλγαρικής Εξαρχίας, το 1870, εντάχθηκε αρχικά σε αυτήν, την αποκήρυξε στη συνέχεια και ξαναεντάχθηκε το 1874. Μεταξύ των ετών 1874 και 1875 ο Θεοδόσιος υπηρέτησε ως επικεφαλής της βουλγαρικής εξαρχίας στις Σέρρες και την ευρύτερη περιοχή τους.

27. Μ. Γεδεών, *Έγγραφα Πατριαρχικά και Συνοδικά περί του Βουλγαρικού ζητήματος*, Εν Κωνσταντινουπόλει 1908, σσ. 483, 484.

μενικού Πατριαρχείου και της μητρόπολης Σερρών. Δεν παραλείπει μάλιστα ο μητροπολίτης να αναφέρει και εξαναγκασμό των Ελλήνων μοναχών της μονής, οι οποίοι περιορισμένοι στο 1/3 δεν είχαν τη δυνατότητα ελεύθερης έκφρασης. Την άποψη του μητροπολίτη για τους μοναχούς του Προδρόμου ενίσχυε η παρουσία εκεί του ιερομονάχου Θεοδοσίου Γκολογκάνωφ. Αυτός, όπως προαναφέρθηκε, ήταν ανεψιός του ηγουμένου Θεοδοσίου Λαζάρου τον οποίο ο Βούλγαρος Έξαρχος όρισε μαζί με το βουλγαροδιδάσκαλο, ως εκπροσώπους του στην πόλη ζητώντας και από την οθωμανική διοίκηση την αναγνώρισή τους, κάτι που όμως δεν έγινε²⁸.

Με την ίδια ακριβώς ημερομηνία (26 Ιανουαρίου 1873) αποστέλλεται επιστολή-απάντηση στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και από τη Μονή του Τιμίου Προδρόμου. Ο ηγούμενος και οι είκοσι ένας υπογράφοντες πατέρες της Μονής, όχι μόνο δεν δέχονται τις κατηγορίες για φιλοβουλγαρισμό, αλλά μιλούν και για οργανωμένη σκευωρία σε βάρος τους από κύκλους των Σερρών και πιθανότατα της μητρόπολης. Ο ηγούμενος Θεοδόσιος εντοπίζει την πολεμική, που υφίσταται το Πατριαρχικό μοναστήρι του Προδρόμου, στο ζήτημα της ίδρυσης νέου ναού και ενορίας στη συνοικία της Κάτω Καμενίκης, χωρίς να υφίσταται, κατά την άποψη του ηγουμένου, λειτουργική ανάγκη και στις ενέργειες για την έκδοση σχετικού φερμανίου ανέγερσης. Ο Θεοδόσιος επιχειρεί να αντιστρέψει το αρνητικό για τη Μονή κλίμα ζητώντας από το Πατριαρχείο τα ονόματα των συκοφαντών και αναιρώντας, ένα προς ένα, τα επιχειρήματά τους σχετικά με τους σχετιζόμενους στο σχίσμα μοναχούς Ησαΐα, Διονύσιο και Θεοδόσιο Γκολογκάνωφ. Για τον τελευταίο δε, αναφέρει ότι όντως υπήρξε μοναχός της Μονής, την οποία όμως εγκατέλειψε πριν ενταχθεί στο σχίσμα και αναλάβει στη συνέχεια, επικεφαλής των βουλγαρικών κινήσεων στις Σέρρες. Επίσης, τονίζεται η προσήλωση της Μονής στο Πατριαρχείο, ως Πατριαρχικού Σταυροπηγίου, παρότι κάποιοι ενδεχομένως επιθυμούσαν, διά των συκοφαντιών, τον υποβιβασμό της σε επαρχιακή μονή. Επισημαίνεται ακόμη, η λειτουργία στο μοναστήρι ελληνικού σχολείου με μαθητές από την γύρω σλαβόφωνη ύπαιθρο²⁹.

Η εφημερίδα της Κωνσταντινούπολης «Ανατολή» συμμετείχε στην ενοχοποίηση της Μονής του Προδρόμου για τον εκσλαβισμό της περιοχής κατηγορώντας τον ηγούμενο Θεοδόσιο Λαζάρου ...*ώς προσπαθών ίνα εκσλαβίση την ί. ήμων μονήν και καταστήση αυτήν έστίαν τών πανσλαβιστικών ένεργειών και ώς άποξενώσας τόν άρχαιότατον κώδικα*

28. Μ. Γεδεών, *Εγγραφα Πατριαρχικά και Συνοδικά περί του Βουλγαρικού ζητήματος*, σσ. 485-487.

29. Μ. Γεδεών, *Εγγραφα Πατριαρχικά και Συνοδικά περί του Βουλγαρικού ζητήματος*, σσ. 487-488

της ί. ἡμῶν μονῆς, ἀποστείλας αὐτὸν εἰς Σερβίαν μετὰ τινὸς χρυσοβούλλου τοῦ κράλη τῆς Σερβίας Στεφάνου... Στις κατηγορίες απαντοῦν, με ἐπιστολή τους προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη, στις 8 Φεβρουαρίου 1873, δεκαεπτὰ μοναχοὶ διαμαρτυρούμενοι για τις κατηγορίες σε βάρος του καθηγουμένου της Μονῆς. Ενδιαφέρον ἔχει η δῆλωσή τους ὅτι καθότι ...Ἕλληνες τὴν καταγωγὴν καὶ εἰς ἑλληνικὴν ἀνέκαθεν μονὴν ἐνασκοῦμενοι... δεν θα ἦταν ποτὲ δυνατό να δεχθοῦν τον ἐσλαβισμό της μονῆς, ἀλλὰ οὔτε και ἐνήργησαν για την ἀνάπτυξη του βουλγαρισμοῦ στα γύρω ἀπὸ τη μονὴ χωριά, οἱ δε κατηγορίες για τον κώδικα και το χρυσοβούλλο του Στεφάνου Δουσάν δεν ευσταθοῦν³⁰. Η προσήλωση των μοναχῶν στην οἰκουμενικὴ πολιτικὴ του Πατριαρχείου και η ἀντίθεσή τους στον φυλετισμό, που καταδικάστηκε στη Μεγάλῃ Σύνοδο του 1870, φαίνεται στη δῆλωσή τους: ...ἀποτροπιαζόμεθα τουναντίον πάσαν φυλετικὴν ἐν τῇ θρησκείᾳ διάκρισιν καὶ ἐσμὲν ὀλοσχερῶς ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν φιλόστοργον ἡμῶν Μητέρα Ἐκκλησίαν...³¹.

Αντίστοιχα, στην ἐφημερίδα «Κωνσταντινούπολις» ἀναφέρονται τα ζητήματα που ἀπασχολούσαν, παράλληλα με αὐτὰ της Καμενίκης, τις Σέρρες, το Μάιο του 1873. Στις ἀρχαιρεσίες που πραγματοποιηθήκαν, κατὰ την Πέμπτη της Αναλήψεως του 1873, για την ἐκλογή του διοικητικῆ συμβουλίου του Μακεδονικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, την προοδευτικὴ παράταξη ἐκπροσώπησαν ο Ιωάννης Θεοδωρίδης, που ἐκλέχτηκε πρόεδρος με 53 ψήφους σε σύνολο 63 ψηφισάντων και ο Αθανάσιος Κοντός, ο οποίος ἐξελέγη ἀντιπρόεδρος με 49 ψήφους. Αντίστοιχα, την «οπισθοδρομικὴ», ὅπως χαρακτηρίζεται, ἀπὸ την ἐφημερίδα, παράταξη, ἐκπροσωπούσαν ο Μ. Ν. Μιχαήλ, ως υποψήφιος πρόεδρος, ο οποίος ἔλαβε μόλις 10 ψήφους και ο Δημοσθένης Χατζηλαζάρου, ως υποψήφιος ἀντιπρόεδρος, ο οποίος ἔλαβε 12 ψήφους³². Ενδιαφέρον ἔχει η ἐκλογή του μητροπολίτη Νεοφύτου, με ἀπόλυτη, ὅπως καταγράφεται, πλειοψηφία, στην ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ του Συλλόγου μαζί με τους Δ. Μαρούλη, Ν. Κουμπίδη, Ἀν. Κοντοῦ και Χρ. Σαμαρτζίδη. Η νίκη της λεγόμενης μεταρρυθμιστικῆς μερίδας και η ἀνατροπὴ που συνέβη στη διοίκηση του Μακεδονικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, του σημαντι-

30. Μ. Γεδεών, *Ἐγγραφα Πατριαρχικά και Συνοδικὰ περὶ του Βουλγαρικοῦ ζητήματος*, σσ. 490, 491.

31. Μ. Γεδεών, *Ἐγγραφα Πατριαρχικά και Συνοδικὰ περὶ του Βουλγαρικοῦ ζητήματος*, σσ. 489, 490.

32. Τα ἄλλα μέλη του Διοικητικοῦ Συμβουλίου που ἐξελέγησαν ἦσαν ο Δημήτριος Θεοδωρίδης, με 49 ψήφους, ως ταμίας, ο Χόνδρος, με 51 ψήφους, ως γενικός γραμματέας, ο Ν. Ιωαννίδης, με 49 ψήφους, ως εἰδικός γραμματέας και ως συμπράκτορες οἱ Κ. Κ. Καπέτης με 51 ψήφους, Ἀναστάσιος Κοντός με 49 ψήφους, Κ. Βαρναβάκης με 49 ψήφους και Μιχαήλ Βίλλης με 48 ψήφους.

κότερου ίσως φορέα αναδιοργάνωσης της κοινότητας των Σερρών, δείχνει την αλλαγή που συντελείται στο εσωτερικό της κοινότητας: ...*τρεις λοιπόν ἀλλεπάλληλοι γενικαὶ συνελεύσεις τοῦ λαοῦ ἐν τῇ Μητροπόλει καὶ ἡ τελευταία αὕτη ἐν τῷ Συλλόγῳ ψηφοφορία κατεδίκασαν τοὺς ὀπισθοδρομικοὺς θεῖσαι αὐτοὺς ἐκτός τοῦ κύκλου τῆς ἐνεργείας...* Ο στόχος, ὡπως διατυπώνεται, δείχνει το σταθερὸ εθνικὸ προσανατολισμὸ των νέων δυνάμεων και την προετοιμασία τους για τον εθνικὸ ανταγωνισμό στην περιοχή: ...*ἀκμαίαν καὶ φιλοπάτριδα νὰ προετοιμάσωμεν νεολαίαν, ἐφόδιον καλὸν τῷ ἡμετέρῳ Γένει καὶ πρόμαχον τοῦ πολιτισμοῦ ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ Σκυθικοῦ ὄγκου ἀπειλουμέναις χώραις...*³³.

Την επικέντρωση του αγώνα των μεταρρυθμιστῶν κατὰ των τριῶν σημαντικότερων προκρίτων της πόλης Μ. Ν. Μιχαήλ και Αδάμ και Δημοσθένη Χατζηλαζάρου, μαρτυρεῖ και ο ἴδιος ο Δημήτριος Μαρούλης³⁴. Τις αλλαγές στα κοινοτικά των Σερρών επιβεβαιώνει και αναφορά του Συλλόγου προς Διάδοσιν των Ελληνικῶν Γραμμάτων στο ελληνικὸ Υπουργεῖο των Εξωτερικῶν³⁵: *Ὁ πόλεμος ...κατὰ τῶν προκρίτων, ὑποθαλλόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, ἐπήνεγκεν τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν (τῶν προκρίτων) ἀπὸ τῆς διοικήσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, τὰ ὁποῖα περιῆλθαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν περὶ τοῦ Συλλόγου καὶ Μαρούλην...*

Η εφημερίδα «Κωνσταντινούπολις», σε δημοσίευμα της, μας περιγράφει την κατάσταση στο εσωτερικὸ της κοινότητας: ...*Οἱ περὶ τὸ τέμενος τοῦ Συλλόγου συγκεντρωθέντες ἄνδρες ἦσαν ἀνεκαθεν ὅ,τι ζωτικότερα καὶ δραστηριότερα περιεῖχεν ὁ τόπος στοιχεῖα... Ἐὐθὺς λοιπὸν ἀπ' ἀρχῆς ὁ μεταξὺ του πνεύματος τῆς προόδου καὶ τοῦ πνεύματος τῆς στασιμότητος πόλεμος καθίστατο ἀναπόφευκτος... Συνεμάχησαν λοιπὸν τὰ ἐν τῷ Συλλόγῳ ἡμῶν κρυπτόμενα ἀποσυνθετικὰ στοιχεῖα μετὰ τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ τῶς ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων τὰ τῆς Κοινότητος ἡμῶν διευθυνόντων, καὶ ὁ ἀγὼν συνεκροτήθη ἐντὸς δύο κέντρων: ἐν τῇ Μητροπόλει καὶ ἐν τῷ Συλλόγῳ... Ἡ ὀπισθοδρομικὴ μερὶς ἠττηθεῖσα ἐν τῇ Μητροπόλει καὶ καταδικασθεῖσα ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς πόλεως... Το δημοσίευμα κλείνει με ἔπαινο στον Ἴλληνα υπο-*

33. Στην οικονομικὴ επιτροπὴ του Συλλόγου ἐκτὸς ἀπὸ τον Δ. Θεοδοωρίδη, ο οποίος ἐξελέγη αυτοδικαίως ὡς ταμίας του Συλλόγου, ἐξελέγησαν οἱ Δ. Καπέτης, Β. Σταμούλης, Δ. Βασιακύρος και Ν. Αναγνώστου.

34. Δ. Μαρούλης, *Τα ἔργα των εχθρῶν μου και το ἔργον μου ἐνώπιον του ενεστώτος και μέλλοντος*, Ἐν Σέρραις 1879, σ. 1.

35. ΑΥΕ, Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικῶν Γραμμάτων προς Υπ. Εξ., 2321/1875.

πρόξενο Σερρών Ν. Γεννάδη³⁶.

Παρά τις αλλαγές που συνέβησαν στο Σύλλογο, ο εκπρόσωπος της παλαιάς διοίκησης των κοινοτικών Μ. Ν. Μιχαήλ δεν παρέδιδε το ταμείο των εκπαιδευτικών καταστημάτων προκαλώντας την οργή της αντίπαλης πλευράς. Κατά την άποψη του συντάκτη του δημοσιεύματος, η Οθωμανική Διοίκηση έδωσε στον Μ. Ν. Μιχαήλ τέτοιο βαθμό εξουσίας με το οποίο μπορούσε να ... *τυραννή τὸν λαὸν τῶν Σερρῶν*... Κατά τον αρθρογράφο και πάλι, ο Μέγας Βεζύρης θα ευεργετούσε τον λαό των Σερρών, εάν τελικά τον απάλλασε από ένα τυραννίσκο, όπως κατονομάζεται ο Μ. Ν. Μιχαήλ (Μιχαλάκης εφέντη). Συμπέρασμα ότι ... *ἡ ἐν Σέρραις ὀπισθοδρομικὴ μερὶς ἐξακολουθεῖ τὴν πορείαν, ἣν κακὴ μοῖρα ἤρχισεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἀπεκλείσθησαν τῶν πραγμάτων οἱ ἀποκαλυφθέντες Πανσλαῖσταί*...³⁷. Ποιοι ήταν οι αποκαλυφθέντες; Μήπως ανάμεσα σε αυτούς θεωρούνταν και οι μοναχοί του Προδρόμου; Ο ηγούμενος Θεοδόσιος διατηρούσε σχέσεις και επαφή με τον Μιχαήλ Ν. Μιχαήλ. Η σχέση αυτή αποκαλύπτεται και με την αποστολή στον Μιχαήλ ενός κάδου είκοσι πέντε οκάδων με πετρελιές, στη Θεσσαλονίκη, όπου διέμενε, πιθανότατα μετά την απομάκρυνσή του από τη διοίκηση των κοινών της πόλης, την οποία, πιθανόν ανύποπτα, μας διασώζει ο Μ. Γεδεών³⁸.

Το βουλγαρικό σχολείο ιδρύθηκε στην Καμενίκη στα μέσα του 1872³⁹. Η εντατικοποίηση ωστόσο των βουλγαρικών ενεργειών για τη δημιουργία βουλγαρικού πυρήνα, ξεκινά, σύμφωνα με αναφορά, του 1891⁴⁰, των δημογερόντων και μουχτάρηδων Σερρών προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη, όταν ο Πέτρος Σαράφωφ εγκαταστάθηκε στην πόλη, ως δάσκαλος, το 1875. Οι έντονες διαμαρτυρίες των κατοίκων ανάγκασαν το Σαράφωφ αρχικά να απομακρυνθεί καταδικασμένος μάλιστα σε εξορία από την Οθωμανική Κυβέρνηση. Νέοι προπαγανδιστές εμφανίστηκαν, στη συνοικία της Καμενίκης, όπου έκτισαν, χωρίς το απαραίτητο αυτοκρατορικό φερμάνι, ναΐδριο και σχολείο, συγκεντρώνοντας τρόφιμους μαθητές από γειτονικές επαρχίες και ενεργώντας αποκλειστικά, σύμφωνα με την παραπάνω αναφορά, ... *πρὸς δηλητηριασμὸν τῶν συνειδήσεων τῶν κατοίκων*... Η κατάσταση επιδεινώθηκε με την εγκατάσταση του

36. «Ιδιαιτέρα αλληλογραφία (19.5.1873)», *Κωνσταντινούπολις* 1361 (Τετάρτη, 6 Ιουνίου 1873) 3.

37. «Μακεδονία (4.7.1873)», *Κωνσταντινούπολις* 1378 (Τετάρτη, 11 Ιουλίου 1873) 3.

38. Μ. Γεδεών, *Αποσημειώματα Χρονογράφου*, Εν Αθήναις 1932, σσ. 330, 331.

39. ΑΥΕ, Υποπρόξ. Σερρών Γεννάδης προς Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Σέρρες, 231/28.7.1872.

40. ΑΥΕ, Υποπρόξ. Σερρών Ανδρ. Μεταξάς προς Υπ. Εξ. Λ. Δεληγεώργη, Σέρρες, 107/20.4.1891 (Συνημμένη αναφορά δημογερόντων και μουχτάρηδων Σερρών προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη).

σχισματικού αρχιμανδρίτη Κόλιου Βάνωφ (Γκολογκάνωφ) ως πνευματικού ηγέτη της ανύπαρκτης ή άτυπης βουλγαρικής κοινότητας Σερρών και τη δραστηριοποίησή του στη συγκέντρωση υπογραφών. Σκοπός του η αποστολή στο Βούλγαρο Έξαρχο, αναφοράς, με την οποία θα αιτούνταν την εγκατάσταση Βούλγαρου χωρεπισκόπου στις Σέρρες⁴¹.

Ο κίνδυνος ίδρυσης βουλγαρικής εκκλησίας στη συνοικία της Κάτω Καμενίκης, στις αρχές του 1875 και συνεπώς βουλγαρικής εκκλησιαστικής κοινότητας, καθώς και η ήδη λειτουργία βουλγαρικού σχολείου εκεί, προκάλεσαν τη δραστηριοποίηση της ελληνικής διπλωματίας προκειμένου να πεισθεί το Οικουμενικό Πατριαρχείο να επιτρέψει την ίδρυση ελληνικής, όπως αναφέρεται, εκκλησίας στην προαναφερθείσα συνοικία⁴². Πρόκειται για το ναό της Ευαγγελίστριας, ο οποίος ως ναός και ως ενορία, θα αποτελούσε ανάχωμα στη βουλγαρική δραστηριότητα και θα μείωνε την επίδραση που τυχόν είχαν οι μοναχοί του Προδρόμου στη συνοικία. Το ζήτημα της άδειας ίδρυσης βουλγαρικού ναού στην Κάτω Καμενίκη επανέρχεται τον Οκτώβριο του ιδίου έτους ως δραστηριότητα του διδασκάλου της βουλγαρικής γλώσσας στην ίδια συνοικία⁴³.

Σε ιδιωτική του επιστολή, λόγω της φύσης της υπόθεσης, προς τον Πρέσβη στην Κων/πολη Δ. Ραζή, ο Έλληνας υποπρόξενος στις Σέρρες, Νικόλαος Γεννάδης, κάνει εκτενή αναφορά στην Καμενίκη Σερρών και στα συμβαίνοντα σε αυτήν: *Προάστειόν τι τῆς πόλεως Ἄνω καὶ Κάτω Καμινίγια καλούμενον, κατωκείτο μέχρι πρὸ ὀλίγον ὑφ' ἑλλήνων καὶ τινῶν ὀθωμανῶν, πρὸ τινῶν ὅμως ἐτῶν κατακλυσθέντων ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ χωρίων τινῶν ἐν οἷς κατώκουν Βουλγαροῦλῳσσοι πολλοὶ τούτων προσῆλθον καὶ κατώκησαν ἐν τῷ ρηθέντι προαστείῳ· ἔκτοτε ἡ Προπαγάνδα ἤρξατο ἐλπίζουσα καὶ κατ' ἔτος ἀπέστελλε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμπορικῆς πανηγύρεως⁴⁴ ἀποστόλους ζητοῦσα ὑπογραφᾶς πρὸς σύστασιν Σχολείου καὶ ἐκκλησίας Βουλγαρικῆς ἐν τῷ προαστείῳ τούτῳ...*⁴⁵.

Η επικείμενη αποστολή βουλγαροδιδασκάλου σταλμένου από την έδρα της βουλγαρικής Εξαρχίας, στο Ορτάκιοϊ του Βοσπόρου, ήταν φυσικό να προκαλέσει, το 1872, την ανησυχία, τόσο της ελληνικής

41. ΑΥΕ, Υποπρόξ. Σερρών Ανδρ. Μεταξάς προς Υπ. Εξ. Λ. Δελιγεώργη, Σέρρες, 107/20.4.1891 (Συνημμένη αναφορά δημογερόντων και μουχτάριδων Σερρών προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη).

42. ΑΥΕ, Γενικό Πρόξ. Θεσσαλονίκης προς Υπ. Εξωτερικών, Θεσσαλονίκη, 232/5.3.1875.

43. ΑΥΕ, Υποπρόξ. Σερρών Ευαγγελίδης προς Πρεσβ. Κωνσταντινουπόλεως, Σέρρες, 401/10.10.1875.

44. Μάλλον εννοεί το γνωστό ως «Κερβάνι», την ετήσια εμποροπανήγυρη της πόλης την περίοδο κοντά στην εορτή των Αγίων Θεοδώρων, των προστατών των Σερρών.

45. ΑΥΕ, 76/1, Υποπρόξ. Σερρών Νικ. Γεννάδης προς Πρέσβ. Κωνσταντινουπόλεως Δ. Ραζή, Ιδιωτική επιστολή, Σέρρες, 21.4.1872.

διπλωματίας όσο φυσικά και της ελληνικής κοινότητας των Σερρών, η οποία προσπάθησε να αντιμετωπίσει την απειλή ενισχύοντας τα ... *έν Καμενίκη υπάρχοντα ἀλλ' εἰς ἀθλίαν κατάστασιν διακείμενα ἑλληνικὰ προκαταρκτικὰ Σχολεῖα...* Στην ενίσχυση των σχολείων προσέτρεξε πρώτος ο Μακεδονικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος των Σερρών, χορηγώντας ετήσια συνδρομή στα παραπάνω σχολεία, καθώς και πολλοί Σερραίοι, προσφέροντας τη συνδρομή τους σε ειδικό κατάλογο, που ανοίχθηκε για το σκοπό αυτό, συγκεντρώνοντας μάλιστα ένα αρκετά σοβαρό χρηματικό ποσό. Ωστόσο, οι Σερραίοι παράγοντες θεώρησαν ότι το πρώτιστο που έπρεπε να γίνει ήταν η ανέγερση ναού στην Κάτω Καμενίκη προκειμένου, εκ των εσόδων του, να έχουν τα σχολεία της περιοχής πάγιους οικονομικούς πόρους. Ναός βέβαια στη συνοικία υπήρχε, ο προαναφερθείς ναός του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στην Άνω Καμενίκη, μετόχι της Πατριαρχικής Μονής του Τιμίου Προδρόμου. Σύμφωνα με τον Έλληνα διπλωματικό αντιπρόσωπο η εκκλησία αυτή ...*οὔτε ἀρκούντως εὐρύχωρος εἶναι, δύσκολον δ' ἀποβαίνει εἰς τοὺς τῆς Κάτω Καμενίκης κατοίκους νὰ ἐκκλησιάζωνται ἐκεῖ καθ' ὅσον αἱ δύο συνοικίαι χωρίζονται ὑπὸ τουρκικῆς τοιαύτης, ἧς οἱ κάτοικοι παντοιοτρόπως παρενοχλοῦσι τὰς μεταβαινούσας ἐκεῖ γυναῖκας καὶ παιδία...* Μετά από αίτηση των κατοίκων της Κάτω Καμενίκης για την ανέγερση νέου ναού και την ίδρυση ενορίας, ο μητροπολίτης Σερρών απευθύνθηκε στον Οικουμενικό Πατριάρχη προκειμένου αυτός να μεσολαβήσει για την απαιτούμενη κυβερνητική άδεια ανέγερσης ναού. Η εξέλιξη αυτή προκάλεσε αντίστοιχη ενέργεια των μοναχών της Μονής του Προδρόμου, ώστε να μην αποκτηθεί η άδεια, η έκδοση της οποίας θα προκαλούσε τη διάσπαση της υπάρχουσας μοναστηριακής ενορίας του Θεολόγου και την αντίστοιχη μείωση των εσόδων από αυτήν. Το Πατριαρχείο, προστατεύοντας τα συμφέροντα της Πατριαρχικής Μονής του Προδρόμου, αρχικά απέρριψε το αίτημα του μητροπολίτη Σερρών με τη δικαιολογία ότι ...*ὑπαρχούσης ἐν τῇ Ἄνω (Καμενίκη) ἐκκλησίας περιττὸν ἀποβαίνει ν' ἀναγερθεῖ τοιαύτη ἐν τῇ Κάτω ἀφοῦ τούτου γενομένου πρόκειται νὰ ζημιωθῶσιν οἱ καλόγεροι 700-800 γρόσια κατ' ἔτος...* Ενδιαφέρον έχει η συνέχεια στην επιστολή από τον Πρόξeno: ...*Οὕτω λοιπὸν ἵνα μὴ ἐπέλθῃ ἡ ζημία αὕτη εἰς τοὺς Βουλγαριστὰς καλογήρους (ενν. τους μοναχούς του Προδρόμου) πρέπει νὰ στερηθῇ ἡ Κάτω Καμενίκη ἐκκλησίας ἑλληνικῆς, καὶ ἴδωμεν δ' ἴσως προσεχῶς Βουλγαρικὴν τοιαύτην ἀνεγειρομένην καὶ παρ' αὐτῆς ὁμοίον Σχολεῖον, τὸ μόλυσμα δὲ τοῦ Βουλγαρισμοῦ ἐμφυλοχωροῦν καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ταύτῃ πόλει...* Οι εκφράσεις που χρησιμοποιεί ο Πρόξενος Γεννάδης για τους μοναχούς του Προδρόμου ...*ὧν τὰ ἐθνικὰ αἰσθήματα εἰσὶ λίαν ἀμφίβολα...*, όπως σημειώνει, αποκαλύπτουν την προκατάληψη που υπάρχει γι' αυτούς τους οποίους μάλιστα, συνεχίζει να κατηγορεί για

φιλαργυρία και αντεθνική, εν γένει, ενέργεια. Ο Πρόξενος κινήθηκε σε συνεργασία με το μητροπολίτη Σερρών, ο οποίος ζήτησε τη συνδρομή του Χρηστάκη εφέντη στην Κωνσταντινούπολη, προκειμένου να πεισθεί ο Πατριάρχης για την έκδοση άδειας ανέγερσης νέου ναού. Τελικά ο Πατριάρχης υποχώρησε και ενέκρινε την άδεια οικοδόμησης του ναού της Ευαγγελίστριας στην Κάτω Καμενίκη⁴⁶.

Η επιλογή της αφιέρωσης του νέου ναού της Κάτω Καμενίκης, στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου, δεν είναι άσχετη με το συμβολισμό που επιδιώχθηκε με την ελληνική εθνική επέτειο της 25^{ης} Μαρτίου και την ενίσχυση του ελληνικού εθνικού φρονήματος στο ευάλωτο αυτό προάστιο της πόλης. Παράλληλα, η επιλογή στη συνέχεια, ως ονομασίας του φιλεκπαιδευτικού συλλόγου των δύο Καμενικών, όπως αρχικά ονομαζόταν, σε «Ευαγγελισμός», έχει πιθανόν και πάλι τον ίδιο στόχο, στο εκπαιδευτικό, αυτή τη φορά, μέρος. Ο σύλλογος ιδρύθηκε, το 1890, με την επωνυμία Φιλοπρόδος Αδελφότης Καμενικών «Ο Ευαγγελισμός» στη θέση του προϋπάρχοντος. Επιδίωξη του Συλλόγου ήταν η ενοποίηση όλων των τοπικών δυνάμεων για την επίτευξη του εθνικού στόχου της ίδρυσης και λειτουργίας σε νέο επιβλητικό κτήριο του ενιαίου σχολείου της Άνω και Κάτω Καμενίκης *...ἐπιδεικτικῶς καὶ δυναμένῳ νὰ θαμβώνη τὰ ὄμματα τῶν ἐν ταῖς δύο συνοικίαις, Ἄνω καὶ Κάτω Καμενίκη, οἰκούντων, ὧν οἱ πλείστοι διὰ τὴν ἀγροτικότητά τοῦ βίου καὶ ἄγνοιαν εὐδελέαστοι καὶ εὐσαγήνευτοι εἰκότως νομίζονται...*⁴⁷.

Η άδεια οικοδόμησης του νέου ναού δεν σταμάτησε ωστόσο τις βουλγαρικές κινήσεις στο προάστιο. Από προξενικό έγγραφο του 1878, γνωρίζουμε ότι, μεσούντος του ρωσοτουρκικού πολέμου, Βούλγαρος διδάσκαλος, ο οποίος πριν από μερικά χρόνια επιχείρησε να ιδρύσει βουλγαρικό σχολείο, αλλά λόγω έλλειψης μαθητών δεν το κατόρθωσε, συνέχισε να διαμένει στις Σέρρες, όπου προσπάθησε *... νὰ λάβη ὑπογραφᾶς κατοίκων τινῶν ἀνέκαθεν βουλγαριζόντων χωριῶν ὡς καὶ Βουλγάρων προσωρινῶς ἐνταῦθα πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν διαμενόντων, οἷον κτιστῶν καὶ ἄλλων...*⁴⁸.

Η βουλγαρική δραστηριότητα επιχειρεί, στα μέσα του 1883, να εγκατασταθεί και στο κέντρο των Σερρών. Ο Βούλγαρος πράκτορας

46. ΑΥΕ, Πρέσβ. Κωνσταντινουπόλεως Δ. Ραζής προς Υπ. Εξ., Κωνσταντινούπολη, 3.5.1872/3863/ 8.5.1872.

47. Αρχείο Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, 8572, Πρόεδρος Αδελφότητος «Ο Ευαγγελισμός» Ιω. Τζαρίδης προς μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Αθανάσιο, Σέρρες 25.5.1894.

48. ΑΥΕ, Υποπρόξ. Σερρών Ιω. Παπακωνσταντίνου προς Υπ. Εξ. Π. Δεληγιάννη, Σέρρες, 53/15.4.1878.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΗΣ

ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ

ΦΙΛΟΠΡΟΟΔΕΥΤ. ΑΔΕΛΦΟΤΗΤ. ΚΑΜΕΝΙΚΩΝ

« Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ »

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1894

Το εξώφυλλο του Κανονισμού της Αδελφότητας «Ο Ευαγγελισμός».

Πέτρος Σαράφωφ και ο σχισματικός αρχιμανδρίτης παπα Χαρίτων⁴⁹, ο οποίος για ένα διάστημα είχε απομακρυνθεί από την πόλη, κατόρθωσαν να ενοικιάσουν, χωρίς να τους αντιληφθεί κανείς, την πατρική οικία του Σερραίου έμπορα Δημοσθένους Χατζηλαζάρου, μόνιμα εγκατεστημένου στον Πειραιά. Η πρόθεσή τους ήταν, να εγκαταστήσουν εκεί βουλγαρικά σχολεία. Το αρχοντικό του Χατζηλαζάρου βρισκόταν, όχι σε κάποια απόμερη συνοικία της πόλης, αλλά στο Βαρόσι, στην πλευρά της μητρόπολης και ανάμεσα στα ελληνικά εκπαιδευτήρια της πόλης. Η όλη ενέργεια γινόταν εν αγνοία του Χατζηλαζάρου, ο οποίος διακρινόταν για τα ελληνικά του αισθήματα. Στην υπόθεση ενεργούσε επίτροπος συγγενής του στις Σέρρες χωρίς την ενημέρωση του μητροπολίτη, ...έφησυχάζοντα εις τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος..., αλλά και των επικεφαλής της ορθόδοξου κοινότητας των Σερρών, με τους οποίους ο Έλληνας πρόξενος Ναπ.

49. Στο έγγραφο παρουσιάζεται ο παπά Χαρίτων ως ο πιθανόν πρώτος σχισματικός επίσκοπος Σερρών.

Μπέτσος δηλώνει ότι ...*έν πλήρει ἀρμονία τὸ Προξενεῖον διατελεῖ...* Η δραστηριοποίηση των ελληνικών διπλωματικών αρχών με παρέμβαση τους στον Χατζηλαζάρου και η ενημέρωσή του τελικά απέτρεψαν κάθε βουλγαρική ενέργεια εντός της πόλης⁵⁰.

Η παραπάνω είδηση έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εξέλιξη των κοινοτικών πραγμάτων και το ρόλο των διπλωματικών αρχών. Ποιός και γιατί ήθελε να μειώσει πιθανόν το κύρος του Χατζηλαζάρου και των συγγενών του, οι οποίοι μετείχαν στα κοινά της πόλης, εκφράζοντας τη συντηρητική μερίδα της κοινότητας; Μόλις δύο χρόνια πριν, ο «Νεολόγος», φιλική εφημερίδα ως προς τους μεταρρυθμιστές, σε ανταπόκρισή του από τις Σέρρες, επαινούσε το Δημοσθένη Χατζηλαζάρου για την προσφορά εξακοσίων οθωμανικών λιρών στα εκπαιδευτικά και φιλανθρωπικά καταστήματα της πόλης⁵¹. Οι Μιχαήλ Ν. Μιχαήλ και Δημοσθένης Χατζηλαζάρου αποτελούσαν την προηγούμενη και απελθούσα διοίκηση των κοινοτικών, όπως είδαμε παραπάνω, χάνοντας στις εκλογές του Συλλόγου και εγκαταλείποντας τις Σέρρες, για τη Θεσσαλονίκη ο πρώτος και τον Πειραιά ο δεύτερος. Ωστόσο, φαίνεται ότι μέσω των συγγενών τους, αλλά και της εκτίμησης που τύγχαναν στη σερραϊκή κοινωνία επηρέαζαν τα κοινοτικά, γεγονός που ίσως ενοχλούσε κάποιους.

Η εφημερίδα *Σφαίρα* της Αθήνας σχολιάζει τη διχόνοια που άρχισε να παρατηρείται στις κυριότερες ελληνικές κοινότητες της Μακεδονίας αναφερόμενη μάλιστα και στην περίπτωση των Σερρών, όπου ...*ἡ ἔνοχος διαγωγή καὶ μικροφιλότιμος ραδιουργία τῶν προκρίτων τῆς ἐν Σέρραις κοινότητος ἐγείρει σταυροφορίαν καθ' ἑνὸς τῶν ἰδίων της μελῶν καὶ ἀποκλείει τὰ τέκνα του ἀπὸ τῶν σχολείων πρὸς ταπεινὴν ἐκδίκησιν, διὰ πράξιν, ἧς ἡ ἔνοχη ἐπὶ πάντας βαρύνει ἐξίσου καὶ ἦτις οἰαδήποτε ἐὰν ἦτο οὐδὲν τοῖς παρεῖχε δικαίωμα, ὅπως ἀποστερήσωσι ἔλληνας παῖδας τῶν δώρων τῆς παιδείας, ἦν δὲν ἐπηρεάζει ἡ πονηρία καὶ ἡ ἐμπάθεια τῶν κοτζαμπασίδων ... ἡ ἡμετέρα κυβέρνησις καθήκον ἔχει νὰ λάβῃ μέτρα περὶ τῶν ἐν Σέρραις, ὧν ἐκ τῶν πρώτων ἐργάτης εἶνε ὁ αὐτόθι πρόξενος κ. Μπέτσος σκανδαλωδῶς ὑπηρετῶν αὐτόθι ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ μισθίου ξένων προπαγανδῶν ὀργάνου Μαρούλη εἰς τὰς μετὰ τοῦ ὁποίου στενᾶς σχέσεις ἀποδίδεται πάσα αὕτη ἡ κατάσταση. Εἶνε δὲ λυπηρὸν πὼς ἔλληνες πρόξενοι τοιαύτην μετέρχονται ἐν τοῖς ἔξω διαγωγῆν ἀξιόμιμπτον καὶ εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους ἐπιζήμιον, παραγνωρίζοντες αὐτὴν ταύτην τὴν ἀποστολὴν τῶν δι' ἰδιοτέλειαν ἢ συμπαθείας ἐνόχους*⁵².

50. ΑΥΕ, Υποπρόξ. Σερρών Ναπ. Μπέτσος προς Υπ. Εξωτ. Α. Κοντόσταυλο, Σέρρες, 293/19.8.1883.

51. «*Ἰδιαίτερα ἀλληλογραφία*», *Νεολόγος* 4175 (Παρασκευή 4.3.1883) 2.

52. «*Τα ἐν Μακεδονία*», *Σφαίρα* 91 (Ἐν Πειραιεῖ, Τετάρτη 21 Σεπτεμβρίου 1883) 1.

Το ζήτημα της βουλγαρικής δραστηριότητας στην Καμενίκη απασχολεί το Ελληνικό Υποπροξενείο Σερρών, το οποίο ενημερώνει το Υπουργείο Εξωτερικών για τις βουλγαρικές κινήσεις και υποδεικνύει στη μητρόπολη για τις δικές της: *Δραστηρίως ἐργάζονται, ἀλλὰ καὶ ἀφανῶς πάννυ, οἱ βουλγαροδιδάσκαλοι ἐνταῦθα καὶ οἱ Βούλγαροι ἱερεῖς ὑπὲρ τοῦ ἐπιδιωκομένου ὑπὸ τῆς ἐξουχίας σκοποῦ. Ἰδρυσαν δὲ ἤδη μέγα κτίριον κατὰ τὴν συνοικίαν «Ἄνω Καμενικίας» ὑπὸ τὸ ὁποῖο στεγάζονται οἱ ἐκ τῶν περίξ ἐυάρθιμοι μαθηταὶ αὐτῶν καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξηπάτουν λέγοντες ὅτι τὸ κτίριον εἶναι οἶκος, ἤδη ὁμως φαίνεται σχολεῖον ἢ ἐργαστήριον σκευωριῶν. Ἡ μητρόπολις δέον σπουδαίως νὰ μεριμνήσῃ περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου ἐν τῇ πόλει ἡμῶν τούτου φαινομένου...⁵³. Ωστόσο, η μη κινητοποίηση του μητροπολίτη Σερρών Λουκά Πετριδίη προκαλούσε δυσφορία γεγονός που καυτηρίαζε ο υποπρόξενος στις εκθέσεις του, όπως συνέβη το 1886 όταν ... ἐν Καμενίκη προαστείῳ τῶν Σερρών, γενομένης πρὸ τινὸς λιτανείας ἔνεκα τῆς ἐπὶ μακρὸν διαρκεσάσης ἀνομβρίας, ἄνθρωποι τινες ἐμνηκῆρισαν τὰ κατ' αὐτὴν καὶ ἐξύβρισαν εἰκόνας τε καὶ Χριστὸν καὶ Παναγίαν...⁵⁴.*

Ενδιαφέρον παρουσιάζει, το 1884, η λειτουργία του ελληνικού νηπιαγωγείου της Κάτω Καμενίκης. Ενώ το 1883 φοιτούσαν σε αυτό μόνο τρία νήπια, τον επόμενο χρόνο αυτά ανήλθαν σε δεκαπέντε. Τον ίδιο χρόνο το δημοτικό σχολείο αριθμούσε 59 μαθητές⁵⁵. Αντίστοιχα, σχετικές με τη λειτουργία του βουλγαρικού σχολείου, πληροφορίες αντλούμε από επιστολή του μητροπολίτη Σερρών Ναθαναήλ προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη με ημερομηνία 8 Απριλίου 1883⁵⁶: ... ἐν τινι προαστείῳ τῆς πόλεως ταύτης πρὸ τινος ἀνοίχθη, ὡς γνωστόν, βουλγαρικὸν σχολεῖον τὸ καταστὰν κέντρον καὶ πυρὴν τῶν κατὰ τὰ μέρη ταῦτα βουλγάρων, καίτοι ἐν ἀρχῇ ἤριθμε πλείους τῶν 8-10, ἤδη 70 καὶ ἐπέκεινα εἰς αὐτὸ φοιτῶσι μαθηταί, ἄθροίζόμενοι ἐκ τῶν περίξ βουλγαροφώνων χωριῶν ἐπὶ χρηματικαῖς ἀμοιβαῖς καὶ ἐπὶ συντηρήσει αὐτῶν...

Μετά από καταγγελία του μητροπολίτη Σερρών Λουκά, το 1887, ότι οι Βούλγαροι αφού αγόρασαν την οικία του Μάιτου στη συνοικία Καμενίκη, έναντι 32.000 γροσίων, την μεταποίησαν σε σχολείο χωρίς τη νόμιμη άδεια και απόφαση του Οθωμανικού Διοικητικού Συμβουλίου Σερρών, ο υπεύθυνος παιδείας της Διοίκησης Σερρών μαζί με το διοικητή της αστυνομίας, Σααδί εφέντη, πραγματοποίησαν επιθεώρηση στην ως άνω οικία, διαπιστώνοντας την ύπαρξη σε αυτή θρανίων και αναρτημένων χαρτών, αλλά ακούγοντας και την ομολογία ενός διδασκάλου,

53. «Εκ των επαρχιών», *Νεολόγος* 5432 (Σάββατο, 28.3.1887) 3.

54. «Εκ Μακεδονίας», *Νεολόγος* (Παρασκευή 1.8.1886) 2.

55. «Ιδιαιτέρα αλληλογραφία», *Νεολόγος* 4575 (Δευτέρα 30.7.1884) 3.

56. Συνημμένη στο ΑΥΕ, Πρεσβ. Κωνσταντινουπόλεως προς Υπ. Εξ. 889/15.4.1883.

ότι, όντως η οικία αυτή λειτουργούσε ως σχολείο για «βουλγαρόπαιδες» των γύρω χωριών, των οποίων η συνάθροιση είχε ήδη ξεκινήσει καθώς μάλιστα πλησίαζε ο χρόνος της έναρξης των μαθημάτων. Ενδιαφέρον έχει ότι, στις ανακρίσεις που ακολούθησαν ο πρώην ιδιοκτήτης της οικίας Μάιτος δήλωσε ότι το σπίτι του πωλήθηκε, πριν από δύο χρόνια, στο Βούλγαρο διδάσκαλο Σαράφωφ, χωρίς όμως να γίνουν οι δέουσες διατυπώσεις της πώλησης αλλά και ότι ο ίδιος δεν είχε δώσει τη συγκατάθεσή του για να μετατραπεί σε σχολή χωρίς τη νόμιμη άδεια των οθωμανικών αρχών. Σύμφωνα με σχετική έκθεση των οθωμανικών αρχών, ο Σαράφωφ υπήρξε όντως βουλγαροδιδάσκαλος αλλά λόγω της σκανδαλώδους, όπως αναφέρει το κείμενο, διαγωγής του, εξορίστηκε πριν από δύο χρόνια όταν με την άφιξη του διοικητή, αντιστρατήγου Χασάν Πασά, αποκαλύφθηκαν οι προπαγανδιστικές του προθέσεις και η άνευ αδείας λειτουργία της βουλγαρικής σχολής. Η πρόταση του υπεύθυνου παιδείας της οθωμανικής διοίκησης Σερρών ήταν να σφραγισθεί η παράνομη σχολή πριν αρχίσουν να καταφθάνουν οι μαθητές της⁵⁷.

Με την έναρξη του 1888 το ζήτημα της λειτουργίας βουλγαρικής σχολής στην Καμενίκη προκαλούσε και πάλι το έντονο ενδιαφέρον της ελληνικής διπλωματίας. Στα μέσα του Ιανουαρίου αφίχθη στην Καμενίκη, προερχόμενος από τη Θεσσαλονίκη, Βούλγαρος αρχιμανδρίτης για την ενίσχυση της βουλγαρικής παρουσίας στη συνοικία και την πόλη αλλά και την επαναλειτουργία της κλειστής, από την Οθωμανική Εκπαιδευτική Επιτροπή Σερρών, βουλγαρικής σχολής, η οποία κλείστηκε ...ού μόνον ως ανεγερθείσα άνευ άδειας ύπουργικής, αλλά και ως επαναστατική έστία ίδρυθείσα υπό του γνωστού ταραξίου Σαράφωφ Πράκτορος τής Βουλγαρικής προπαγάνδας και ήδη εξορίστου επί αναφανδόν ανακαλυφθείση συνωμοσία κατά του καθεστώτος...⁵⁸. Ωστόσο, την άνοιξη του ίδιου χρόνου φαίνεται ότι το βουλγαρικό σχολείο δεν λειτουργούσε, καθώς ο διοικητής (βαλής) Θεσσαλονίκης ζήτησε από το διοικητή (Μουτεσαρίφη) Σερρών να ανοίξει τη βουλγαρική σχολή της Καμενίκης, παρά την προγενέστερη αντίθετη γνωμοδότηση της Οθωμανικής Εκπαιδευτικής Επιτροπής Σερρών, η οποία είχε οδηγήσει στο κλείσιμο του σχολείου⁵⁹.

Ωστόσο, το 1888, με την άδεια μάλιστα των Οθωμανικών Αρχών Σερρών, επετράπη η εγκατάσταση στη βουλγαρική σχολή της Καμενίκης

57. ΑΥΕ, Ο επί της παιδείας επιτετραμμένος προς τον μουτεσαρίφη Σερρών, Σέρρες 11.10.1887.

58. ΑΥΕ, Προξ. Σερρών Διον. Βιτάλης προς Επιτροπή Ενίσχυσης Ελληνικής Εκκλησίας και Παιδείας, Σέρρες, 21/28.1.1888.

59. ΑΥΕ, Υπ. Εξ. Γ. Θεοτόκης προς Πρεσβ. Κωνσταντινουπόλεως Α. Κουντουριώτη, Αθήνα, 714/20.4.1888.

έξι βουλγαροδιδασκάλων και τριών βουλγαροδιδασκαλισσών, όπως αναφέρει σχετική προξενική αναφορά. Ενδιαφέρον έχει επίσης η πληροφορία ότι, οι σχισματικοί της Καμενίκης, με την προστασία του διοικητή των Σερρών, επιχείρησαν να θάψουν τον ...*άποθανόντα ιερέα των εἰς τὸ ἐν Καμενίκῃ νεκροταφείον...* Το παραπάνω ωστόσο εγχείρημα απέτρεψε ο δραστήριος ιερέας της Κάτω Καμενίκης Στέργιος⁶⁰. Το θέμα της ταφής του σχισματικού ιερέα της Καμενίκης στο, έως τότε, κοινό νεκροταφείο της περιοχής προκάλεσε νέο ζήτημα το οποίο ξεπέρασε τα όρια της πόλης και της επαρχίας και απασχόλησε τον τύπο της Κωνσταντινούπολης⁶¹. ... *Εἰς τὸ προάστειον τοῦτο τῶν Σερρῶν, μηδενὸς σχισματικοῦ ὑπάρχοντος, ἔχουσι πῆξει, ὡς γνωστόν, βουλγαροδιδάσκαλοι τινὲς ἀπὸ 15 ἐτῶν φωλέαν τινὰ σχισματικὴν ὑπὸ τὸ πρόσχημα σχολείου καὶ ἐκκλησίας, ὅπου θηρεύοντες ἐκ τῶν βουλγαροφώνων χωρίων τῆς ἐπαρχίας ἀθώους παῖδας, διδάσκουσι αὐτοὺς κατὰ τὰς ἀντεκκλησιαστικὰς καὶ ἐπαναστατικὰς ἰδέας τοῦ ἐξάρχου. Ἡ ὁμὰς αὕτη τῶν διδασκάλων καὶ μαθητῶν ἐπύλης οὕσα καὶ ἑτεροδόξος δὲν ἠδύνατο φυσικῶς νὰ ἔχη ἀξιῶσεις ἐπὶ τοῦ νεκροταφείου τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τοῦ προαστείου! Ἐν τούτοις πρὸ μηνὸς ἀποθανόντα σχισματικὸν ἱερέα ἐτόλμησαν νὰ θάψωσιν ἐν μέσῳ τοῦ νεκροταφείου, δόντες ἀφορμὴν εἰς ἀγρίωσιν κατ' αὐτῶν τῶν ὀρθοδόξων κατοίκων. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην νεκροταφείου παρὰ τοῖς ξένοις σχισματικοῖς κατιδὼν ὁ διοικητὴς ἡμῶν (Σερρῶν), ἐζήτησεν ὁδηγίαν παρὰ τοῦ νομάρχου Θεσσαλονίκης, ὅστις συνέστησε αὐτῷ νὰ παραχωρήσῃ αὐτοῖς τόπον ἐκ τῶν δημοσίων γαιῶν... Παρὰ τις αντιδράσεις τῶν παρεδρευόντων Αζάδων, στο διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ Σαντζακίου Σερρῶν, το συμβούλιο αποφάσισε τὴν παραχώρησιν δύο στρεμμάτων δημοσίας γῆς ...*ἀναλόγως... τῶν ἄλλων θρησκευμάτων...* Το παραπάνω γεγονός επανέφερε το ζήτημα της λειτουργίας βουλγαρικού σχολείου και ναού, χωρίς την απαραίτητη αυτοκρατορική άδεια και τις προσπάθειες δημιουργίας σχισματικής κοινότητας με πλάγιους τρόπους, όπως ήταν η απόφαση δημιουργίας ιδιαίτερου νεκροταφείου.*

Το ζήτημα της βουλγαρικής σχολής προκάλεσε διχασμό μεταξύ και των οθωμανικών Αρχών. Αντίθετος με το κλείσιμο της βουλγαρικής σχολής της Καμενίκης στάθηκε ο βαλής της Θεσσαλονίκης Γκαλήπ Πασάς, ο οποίος με τηλεγράφημά του προς το μουτεσαρίφη Σερρών τον διέταξε όχι μόνο να ανοίξει το βουλγαρικό σχολείο αλλά και να μην εμποδίζει την ίδρυση νέων βουλγαρικών σχολείων σε ολόκληρο το Σαντζάκι των Σερρών, χωρίς μάλιστα να απαιτείται γι' αυτό η έκδοση σχετικού σουλτα-

60. ΑΥΕ, ΠΚ/1889/Πατρ., Πρόξ. Σερρών Διον. Βιτάλης προς Υπ. Εξ., Σέρρες, 252/15.10.1888.

61. «Ειδήσεις», Νεολόγος 5807 (Σάββατο, 29.10.1888) 3.

νικού φερμανίου. Ο μουτσαρίφης Σερρών παρέπεμψε το θέμα στην τοπική Οθωμανική Κεντρική Εκπαιδευτική Επιτροπή η οποία, εμμένοντας σε παλαιότερη απόφασή της, δεν αποδέχτηκε την απαίτηση του βαλή να ανοίξει το βουλγαρικό σχολείο και να επιτραπεί η ίδρυση άλλων χωρίς την απαιτούμενη νόμιμη άδεια⁶². Από προξενική και πάλι αναφορά γνωρίζουμε ότι, και το 1889, λειτουργούσε βουλγαρικό σχολείο στην Καμενίκη το οποίο και πάλι χαρακτηρίζεται ότι ανοίχθηκε παράνομα⁶³.

Ο θάνατος του ηγουμένου Θεοδοσίου Λαζάρου έδωσε για μια ακόμη φορά την ευκαιρία στον φιλομεταρρυθμιστικό τύπο της Κωνσταντινούπολης να ασχοληθεί με αυτόν. Ο Θεοδοσίος απεβίωσε την Παρασκευή, 7 Οκτωβρίου 1888, στην Πατριαρχική Μονή του Τιμίου Προδρόμου, σε ηλικία ογδόντα οκτώ ετών, έχοντας διατελέσει τρεις φορές, από το 1862, ηγούμενός της⁶⁴. Ο Νεολόγος κάνει αναφορά στο θάνατό του σχολιάζοντας την προσωπικότητά του: *Ὁ ἀνὴρ εἰ καὶ διὰ τῆς νοημοσύνης καὶ δραστηριότητος αὐτοῦ ἐπὶ πολὺ προήγαγε τὰ τῆς Μονῆς συμφέροντα, ἐν τούτοις ἢ σύγχρονος ἱστορία τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἀνεγνώρισεν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὅσον μυστικὸν τοσοῦτο καὶ ἐπικίνδυνον ἀρχηγὸν τῆς ἐπιτοπίου σχισματικῆς προπαγάνδας, κατορθώσαντα νὰ ἐκβουλγαρίσῃ σχεδὸν τὴν ἑλληνικοτάτην ταύτην Μονήν διότι τὸ μὲν πὰρ' αὐτοῦ κατηχούμενοι πάντες σχεδὸν οἱ ἐκείθεν ἀποφοιτήσαντες μαθηταὶ τῆς ἄλλοτε ἐκεῖ λειτουργησάσης ἱερατικῆς σχολῆς μεταβλήθησαν εἰς βουλγάρους ἀποστόλους· τὸ δὲ ἐμόρφωσεν ἐν αὐτῇ τῇ Μονῇ κόμμα βουλγαρικόν, οὗτινος οἱ ἱερεῖς καὶ διάκονοι διαχεόμενοι ἀνὰ τὰ βουλγαρόφωνα χωρία τῆς ἐπαρχίας πρὸς ἀγίασμον αὐτῶν, δηλητηριάξουσιν αὐτὰ διὰ τοῦ δηλητηρίου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνταρσίας καὶ ἐπαναστάσεως...*⁶⁵.

Το 1891 η βουλγαρική δραστηριότητα εντάθηκε, εκμεταλλευόμενη και τη διαίρεση της ελληνικής κοινότητας, λόγω του μητροπολιτικού και κοινοτικού ζητήματος. Ο σχισματικός αρχιμανδριτής Γκολογκάνωφ, τον οποίο η προξενική αναφορά παρουσιάζει ως αρχηγό της βουλγαρικής προπαγάνδας στην Καμενίκη, μαζί με το βουλγαροδιδάσκαλο Σπάσσο και δύο άλλους Σερραίους περιφέρονταν στα χάνια της πόλης *...ἐνθα σταθμεύουσιν οἱ ἐκ τῶν πέριξ πρὸς ἐμπορίαν ἐρχόμενοι χωρικοὶ Βούλγαροι καὶ βουλγαρόφωνοι συγκεντρώνοντας υπογραφές δι' ὑποσχέσεων καὶ ἀμοιβῶν...* με στόχο την αποστολή προς τη Βουλγαρική Εξαρχία αναφοράς για την αποστολή και εγκατάσταση στις Σέρρες ως

62. «Ειδήσεις και πληροφορία», *Νεολόγος* 5647 (Τετάρτη, 13.4.1888) 2.

63. ΑΥΕ, Πρόξ. Σερρών Διον. Βιτάλης προς Υπ. Εξ., Σέρρες, 33/21.2.1889.

64. Μ. Γεδεών, *Αποσημειώματα Χρονογράφου*, Εν Αθήναις 1932, σ. 330.

65. «Ειδήσεις», *Νεολόγος* 5807 (Σάββατο, 29.10.1888) 3.

πνευματικού αρχηγού, σχισματικού χωρεπισκόπου⁶⁶.

Σε προξενικό έγγραφο, του 1891, η Καμενίκη χαρακτηρίζεται και πάλι ως *...φωλέα τῶν Βουλγάρων...*⁶⁷. Την πρωτομαγιά του 1891 μαθητής του ελληνικού δημοτικού σχολείου Καμενίκης λιθοβόλησε τον εκεί Βούλγαρο σχισματικό αρχιμανδρίτη Γκολογκάνωφ, όπως αναφέρει προξενική έκθεση, η οποία σημειώνει στο τέλος ότι το γεγονός προκάλεσε *...βαθείαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς εὐαρίθμους ἐν Σέρραις καὶ Καμενίκη Σχισματικούς...*⁶⁸. Το καλοκαίρι του 1891, μεσούντος του μητροπολιτικού και κοινοτικού ζητήματος στις Σέρρες, γίνεται γνωστή η πρόθεση των Βουλγάρων να ιδρύσουν στο προάστιο και ανώτερο γυμνάσιο πέραν των ἤδη λειτουργούντων εκεί βουλγαρικών σχολείων⁶⁹. Ωστόσο, το 1892 μαθαίνουμε ότι, το κτήριο του βουλγαρικού σχολείου Καμενίκης αγοράστηκε από Έλληνα κάτοικο ο οποίος αμέσως εκκένωσε το οίκημα πετώντας τα έπιπλα του στο δρόμο⁷⁰.

Το ζήτημα της Καμενίκης απασχολεί και τον τύπο της Θεσσαλονίκης και συγκεκριμένα, η εγκατάσταση σε αυτήν του σχισματικού αρχιμανδρίτη Κόλιο Βάνωφ, όπως μάλλον αποκαλεί τον προαναφερθέντα Θεοδόσιο Γκολογκάνωφ ανεψιό του προηγούμενου του Τιμίου Προδρόμου Θεοδοσίου Λαζάρου. Η εγκατάσταση του Γκολογκάνωφ στην Καμενίκη πραγματοποιήθηκε χρονικά μετά την αποτυχία ίδρυσης βουλγαρικού σχολείου μέσα στην ίδια την πόλη και μάλιστα κοντά στη μητρόπολη, όπου όμως το εγχείρημα αντιμετώπισε σύσσωμη την αντίδραση των Σερραίων. Έτσι, η βουλγαρική δράση στην Καμενίκη ξεκίνησε και πάλι με την ίδρυση εκεί βουλγαρικού σχολείου. Η εφημερίδα «Φάρος της Μακεδονίας» διαπιστώνει ότι, παρά την ύπαρξη, στο προάστιο αυτό των Σερρών, ικανού βουλγαρόφωνου πληθυσμού, οι κάτοικοι δεν ενέδωσαν ωστόσο στην προπαγάνδα και έτσι το σχολείο δεν μπόρεσε να συγκεντρώσει μαθητές παρά μόνο *...ἐκ διαφόρων χωρίων πειναλέα καὶ ρακένδυτα παιδιά, ἅτινα οἱ γονεῖς ἔνεκα τῆς φοβερᾶς δυστυχίας τοῦ τόπου ἔδωκαν, τὸ δὴ λεγόμενον, εἰς τὸν ὄσιον Κόλλιον «δί' ἓν κομμάτι ψωμὶν τὰ παιδιά ταῦτα τὸ πρῶτον ἐννοεῖται, ἔχορτάσθησαν, εἶτα ἐπλύθησαν καὶ ἐνεδύθησαν καὶ οὕτως ὡς διὰ μαγείας ἢ μᾶλλον στομαχικῆς ῥάβδου μετεβλήθησαν εἰς ... μαθητᾶς!! Ἐφέτος περιεβλήθη-*

66. ΑΥΕ, Πρόξ. Σερρών προς Λ. Δεληγεώργη, Σέρρες, 99/12.4.1891.

67. ΑΥΕ, Πρόξ. Σερρών Ανδρ. Μεταξάς προς Υπ. Εξ. Λ. Δεληγεώργη, Σέρρες, 107/20.7.1891.

68. ΑΥΕ, Πρόξ. Σερρών Ανδρ. Μεταξάς προς Υπ. Εξ. Λ. Δεληγεώργη, Σέρρες, 126/5/17.5.1891.

69. ΑΥΕ, Πρόξ. Σερρών Ανδρ. Μεταξάς προς Υπ. Εξ. Λ. Δεληγεώργη, Σέρρες, 263/1.9.1891.

70. ΑΥΕ, Πρόξ. Σερρών Νικολάου προς Υπ. Εξ., Σέρρες, 8.9.1892.

σαν καὶ στρατιωτικᾶς στολᾶς ἅς μετὰ πολλῆς χάριτος ἐπιδεικνύουσιν ἐν τῷ περιπάτῳ καὶ ἐν ταῖς ἀγνιαῖς, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Σερρῶν, ὅπως τέρψωσι τοὺς ἐν χανίοις τισι συγκομιζομένους ἐκ τῶν πέριξ χωρικοὺς...⁷¹.

Σε ἐκθεση τοῦ Ἑλληνα Προξένου στο Μοναστήρι Ναπ. Μπέτσου, το Μάιο του 1894, αναφέρεται: ... Ἐν Σέρραις ἔχομεν οὐχὶ κοινότητα (ἔνν. Βουλγαρική), ἀλλὰ πόλιν ἀκραιφνῶς ἑλληνικὴν ὁ πληθυσμὸς τῆς εἶναι ἑλληνικότατος καὶ ὁ λαὸς φρονηματίας καὶ ζωηρός· κρατοῦσα γλῶσσα εἶναι ἡ ἑλληνικὴ καὶ τὰ πάντα εἶναι ἑλληνικὰ πλὴν ἑνὸς προαστείου, Καμηνίκης καλουμένου, κειμένου ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ ἐκ 200 περίπου οἰκιῶν συγκειμένου· πρὸ δεκαετίας, ὅτε εἶχον τὴν τιμὴ νὰ διευθύνω τὸ ἐν Σέρραις Προξενεῖον καὶ τὸ ὑπὸ τὸ βουλγαροφῶνων οἰκοῦμενον τοῦτο προάστειον τῆς Καμηνίκης ἦν πιστὸν τῇ ὀρθοδοξίᾳ...⁷².

Το ζήτημα τῆς Καμενίκης ἀποδεικνύεται ὅτι δεν ἦταν μόνο τοπικὸ ἀλλὰ οὔτε μόνο φυλετικὸ. Το προάστιο αὐτὸ χρησιμοποιήθηκε ὡς πεδίο καὶ ἔδωσε τὴν ἀφορμὴν γιὰ τὶς πρώτες ἀντιπαραθέσεις στο ἐσωτερικὸ τῆς κοινότητος τῶν Σερρῶν. Ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς Καμενίκης συμπεραίνουμε ὅτι οἱ ἐσωτερικὲς ζυμώσεις στὴν κοινότητα εἶχαν ἤδη ξεκινήσει ἀπὸ τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1860, ἀρκετὰ δηλαδὴ νωρίτερα ἀπὸ τὶς κοινοτικὲς διαμάχες ποὺ προκλήθηκαν, στὴ συνέχεια, με τὸ ζήτημα τοῦ ἐλέγχου τῆς διοίκησης καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ Μακεδονικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Σερρῶν καὶ τοῦ διδασκαλείου τοῦ⁷³, ἀλλὰ καὶ τοῦ Κοινοτικοῦ Νοσοκομείου Σερρῶν⁷⁴ καὶ κορυφώθηκαν εἴκοσι σχεδὸν χρόνια ἀργότερα με τὸ μητροπολιτικὸ καὶ κοινοτικὸ ζήτημα ἐπὶ μητροπολίτη Σερρῶν Κωνσταντίνου Βαφεΐδη⁷⁵. Οἱ ομοιότητες ποὺ εμφανίζει ἡ περίπτωση τῆς

71. «Προσοχὴ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν», *Φάρος τῆς Μακεδονίας* 1506 (Θεσσαλονίκη, Σάββατο 16.3.1891) 1.

72. ΑΥΕ, Προξ. Βιτωλίων Ναπ. Μπέτσος πρὸς Υπ. Εξ., 131/10.5.1894 καὶ Σ. Βούρη, *Πηγές γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας. Ἐκκλησία καὶ κράτος 1889-1905*, Ἀθήνα 1999, σ. 143.

73. Βλ. σχετικὰ στο Ἰω. Μπάκας, «Μακεδονικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος Σερρῶν. Συμβολὴ στὴ μελέτη τῶν εκπαιδευτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων κατὰ τὸ β' μιστὸ τοῦ 19^{ου} αἰῶνα», *Εὐπλοια. Εἴρσιος τόμος γιὰ τὴν δεκαετηρίδα τοῦ Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας καὶ Πολιτισμοῦ Παρεξιάνων Χωρῶν, Θεσσαλονίκη 2010*, σσ. 155-182.

74. Γ. Αψηλίδης, «Ὁ ἐλεγχὸς τῆς διαχείρισης τοῦ κοινοτικοῦ Νοσοκομείου Σερρῶν», *Σερραϊκὰ Σύμμεικτα 2* (Σέρρες 2013) 413-421.

75. Ἀνδρ. Νανάκης, «Κοινοτικὲς διενέξεις. Ἡ διαμάχη στὶς Σέρρες (1891-1892)», *Πρακτικὰ Β' Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου: Ἡ Νιγρίτα-Ἡ Βισαλτία διὰ μέσου τῆς ἱστορίας*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 443-466 καὶ Κ. Πλαστήρας, «Σέρρες, μέρες τοῦ 1891: διαφωνίες παραγόντων τῆς ἑλληνικῆς Κοινότητος ὡς προοίμιον τοῦ "Κοινοτικοῦ ζητήματος"», *Πρακτικὰ Β' Διεθνούς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου: Οἱ Σέρρες καὶ ἡ περιοχὴ τοὺς ἀπὸ τὴν ὀθωμανικὴν κατάκτηση μέχρι τὴν σύγχρονην ἐποχὴ*, τ. 1, Σέρρες 2013, σσ. 401-408.

Καμενίκης με τα αντίστοιχα γεγονότα της Θεσσαλονίκης, στις αρχές της δεκαετίας του 1870, δείχνει και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των δύο αυτών σημαντικών πόλεων του μακεδονικού χώρου, ενδιαφέρον θέμα για περαιτέρω έρευνα.

IOANNIS TH. MPAKAS

CHURCH AND COMMUNITY IN PROCESS OF
DEFRAGMENTATION IN THE LATE 19TH CENTURY.
THE ECCLESIASTICAL AND EDUCATIONAL ISSUE OF
KAMENIKIA OF SERRES THROUGH THE SOURCES

Abstract

The developments occurred to the situation of the Ecumenical Patriarchate and the Christian communities, due to the reforms in the Ottoman Empire in the second half of the 19th century, caused a ferment in the administration of these communities and in the role of the church to them in that time. The first events appeared to occur alongside the opening of the Bulgarian church question, ie in the late 1860s.

Interestingly, in the exact same time, parallel events happen in Thessaloniki and Serres. Combined with the functioning of Educational Association and the configuration of rival factions, community tensions are caused in the two cities, which dominated in the form of community or metropolity issues, until the late 19th century.

In Serres, the issue took local characteristics combined with the attempt of foundation of Bulgarian community in the city. Based on the sources of the time, with a time reference point for the second half of the 19th century, a reading of sources is attempted about the issues which determined the reconstruction of community of Serres, especially of the suburb of Kamenikia.